

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

В статье рассмотрены и проанализированы тенденции и методы управления природоохранной деятельностью в развитых странах. В обзоре анализируются данные отечественной и зарубежной литературы в системе природоохранного права и экологического управления в развитых странах по вопросам защиты окружающей среды от загрязнения.

В статті розглянуто і проаналізовано тенденції та методи управління природоохороною діяльністю розвинених країн. В огляді аналізуються дані вітчизняної й закордонної літератури в системі природоохоронного права й управління розвинених країн у питаннях захисту навколишнього середовища від забруднення.

In article tendencies and methods of management by environment in the developed countries are considered and analysed. In the review data of the domestic and foreign literature in system of the nature protection law and ecological management in the developed countries concerning protection of an environment from pollution are analyzed.

На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу механізм екологічного регулювання є найважливішим інструментом, зважаючи на те, що інновації і високі технології розглядаються в якості реальних важелів підйому економіки.

Досвід індустріально розвинених держав по контролю за станом природного середовища досить переконливо показує, що їхні успіхи в екологічному регулюванні обумовлені головним чином використанням сучасних методів управління природоохороною діяльністю.

У теперішній час доцільно проводити аналіз методів управління природоохороною діяльністю з використанням системного підходу, що дає можливість за допомогою дослідження взаємодії державного сектора, виробництва, соціуму та навколишнього середовища визначити умови, які могли б економічно стабілізувати екологічні проблеми. Однак варто враховувати дійсний стан розвитку виробництва, очікувану динаміку забруднення не тільки в сфері виробництва, але й у сфері споживання при передбачуваному економічному росту.

Дослідженнями даної проблеми займаються відомі вчені Європейської спільноти, Канади, Америки, країн СНГ. Серед яких належне місце займають роботи таких вчених: Durbln R., Carson B., Munford C., Hedeman W., Ілляшенко С.М., Мельник Л.Г., Бабіна Ю.В., Ворфоломєєва Е.О., Пахомова Н.В., Ендерс А., Ріхтер К., Жевлаков Е.Н.

В розвинених країнах при розробці питань екологічного управління на макро- і мікрорівнях спостерігається очевидний прогрес, але залишаються невирішеними такі ж проблеми в країнах, що розвиваються.

Основна мета роботи – розкриття важливих критеріїв і методів екологічного контролю і природоохоронного регулювання в розвинених країнах.

Запобігання деградації природних комплексів, екологічна реабілітація території й вихід на нормативний рівень стану компонентів навколишнього середовища є одними з основних функціональних завдань управління природоохороною діяльністю й важливими критеріями оцінки цієї діяльності. Для досягнення радикальної зміни сформованої екологічної ситуації необхідні екологічні мотивації в процес прийняття рішень, сполучення адміністративних й економічних методів управління природоохороною діяльністю. Предметом дослідження є методи управління природоохороною діяльністю в розвинених країнах.

Системний підхід до якісного аналізу методів управління дозволяє провести дослідження предмета з позицій закономірності системного цілого й взаємодії складових його параметрів. Подібний аналіз виявляє можливі умови настроювання реалізації методів управління, що особливо важливо при системному підході. При системному підході з'являються можливості комплексного обліку соціальних, екологічних й економічних факторів.

Основні функції управління природоохороною діяльністю представлені на рис. 1.

З них виділяються три групи методів управління, що доповнюють або дублюють один одного по реалізованих функціях [1]:

І група: установлення нормативів, ліцензування, сертифікація;

II група: стандартизація, екологічний аудит;

III група: плата за забруднення навколишнього середовища, податки за забруднення навколишнього середовища, екологічне страхування.

У першу групу входять адміністративні методи управління. В основному вони виконують функції регулювання й контролю, характеризуються низькою ефективністю в досягненні цілей охорони навколишнього середовища й відносно витрат на їхнє здійснення. Головним недоліком адміністративних методів управління є те, що вони не стимулюють до пошуку найбільш ефективних рішень.

Друга група методів управління ставиться до системи екологічного менеджменту. Стандартизація й екологічний аудит мотивують підприємства застосовувати принципи екологічного менеджменту, що у свою чергу привертає увагу міжнародних екологічних організацій і міжнародної громадськості до підприємства, а також дає додаткові можливості для розвитку відносин з діловими партнерами за рубежом; створює кредит довіри у відносинах з інвесторами, органами місцевої влади й державного екологічного контролю, населенням; відкриває можливість для зміцнення й розширення позицій підприємств на міжнародних товарних і фінансових ринках.

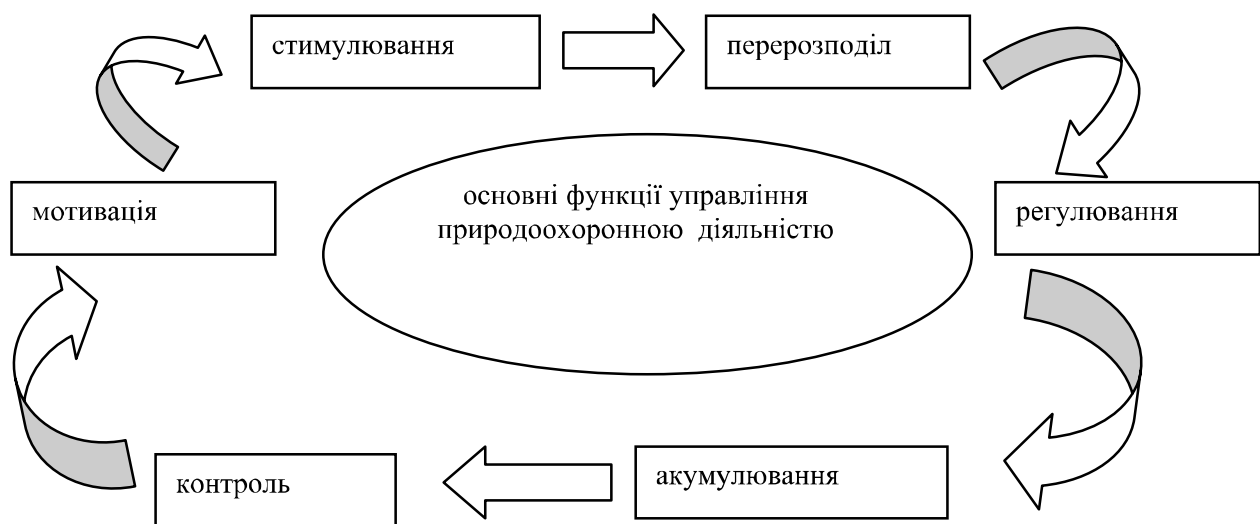

Рисунок 1 – Основні функції управління природоохоронною діяльністю

Діяльність в області екологічного менеджменту здатна привести до істотного економічного ефекту за рахунок економії й заощадження сировини, матеріалів, енергетичних ресурсів, зменшення екологічних платежів і штрафних санкцій. Екологічний менеджмент не заміняє й не виключає діяльність підприємств в області екологічного контролю, а розвивається в доповненні до неї на ініціативній добровільній основі.

Третя група містить економічні методи управління, що реалізують наступні функції: стимулювання, перерозподіл й акумуляція.

Страховання є одним з методів управління ризиком у природокористуванні. Його завдання полягає в перерозподіл втрат серед великої групи фізичних й юридичних осіб, що підвергаються однотипному ризику. Для стимулювання підприємств швидко й ефективно реалізувати природоохоронні програми в страхових компаній існує реальний механізм підвищення й зниження тарифних ставок. Незважаючи на те, що тарифні ставки диференціюються залежно від галузі виробництва, у якій працює підприємство, що побажало укласти договір екологічного страхування, вони більшою мірою виконують функцію, що акумулює. Екологічне страхування забезпечує можливість компенсації частини заподіюваних забрудненням навколишнього середовища збитків і створює додаткові джерела фінансування природоохоронних заходів [2;3].

У цей час мало підстав сподіватися, що людство зможе в історично короткий строк повністю перешикувати виробництво й свій спосіб життя відповідно до екологічних вимог.

Зробити це тільки економічним шляхом неможливо. Необхідно використати весь арсенал засобів, включаючи різні законодавчі методи регулювання поведінки й господарської діяльності людей для того, щоб зробити їх екологічно коректними.

Загальнонаціональний характер природоохоронних проблем змушує шукати конкретні міри підтримки стабільності екологічних систем [4].

Під управлінням у даному контексті розуміється застосування мір природоохоронного регулювання.

Наукові дані, отримані завдяки моніторингу й аналізу впливу забруднення на здоров'я людини й навколишнього середовища створюють основу для розробки законодавчих актів по охороні навколишнього середовища, що містять конкретні заходи попередження шкідливого антропогенного впливу [5].

Методи природоохоронного регулювання можна підрозділити на [6]:

- прями, безпосередньо спрямовані на регламентацію тих відносин, які ставляться винятково до охорони навколишнього середовища;
- непрямі, стосовні до охорони навколишнього середовища через інші галузі правового регулювання - адміністративне, фінансове, торговельне, судове право й т.д.

Наступна класифікація запропонована в роботі [7]:

1) законодавчі заходи щодо запобігання забруднення навколишнього середовища або небажаних явищ - запобіжні заходи;

2) міри покарань за порушення правових норм об ОНС – каральні міри.

Основні методи контролю й регулювання стану навколишнього середовища розглянуті на рис. 2 [8,9].

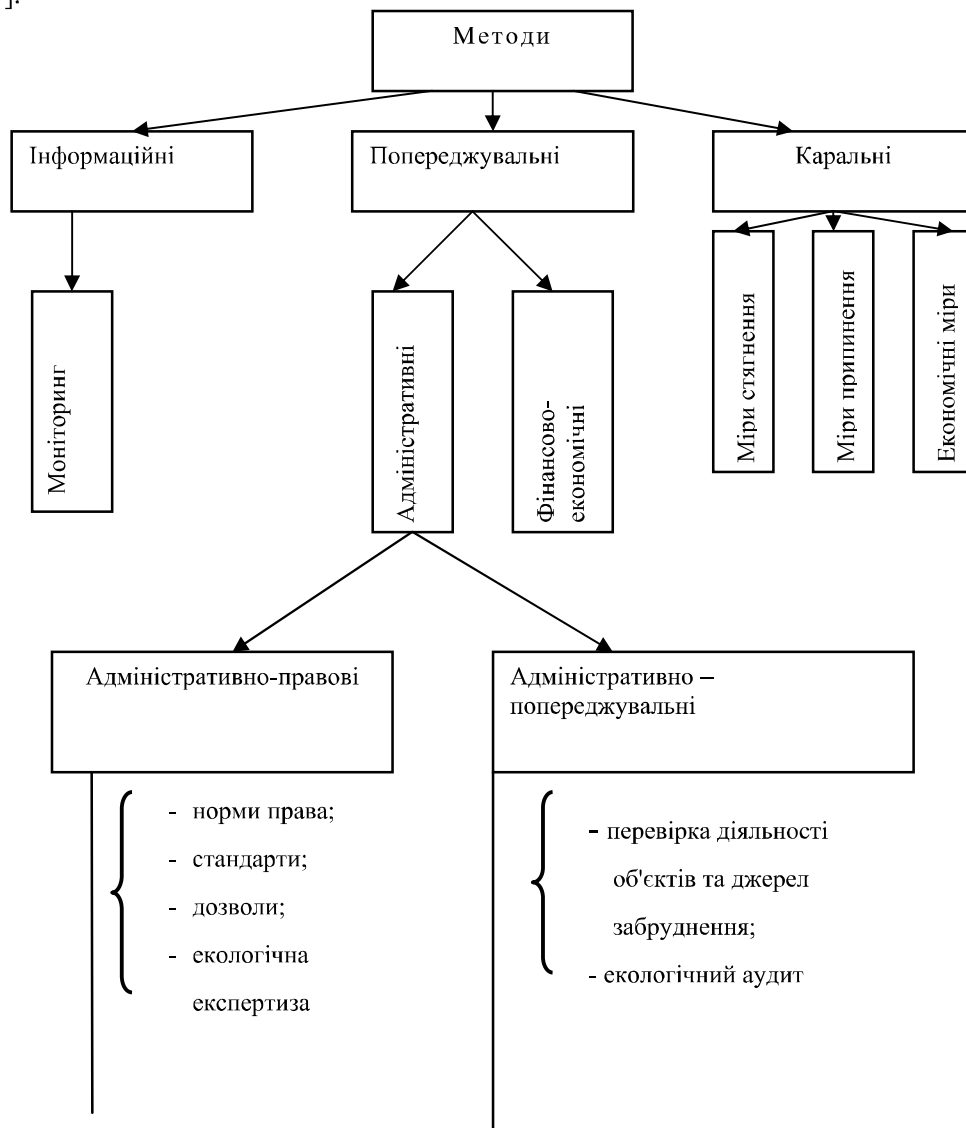

Рисунок 2 – Методи контролю й регулювання стану навколишнього середовища.

Серед них попереджувальні методи – це основні напрямки законодавчого регулювання захисту навколишнього середовища від забруднення. Вони включають:

1) установлення стандартів, що визначають і регулюють рівень забруднення навколишнього середовища ;

2) установлення норм ГДВ і ГДК. у якості основного юридично-технічного засобу контролю й забруднення навколишнього середовища токсичні речовини у відповідності зі списком токсичних речовин, викиди яких має бути нормалізувати;

3) застосування процедури екологічної експертизи (ЕЕ) як засобу контролю за здійсненням усіляких проєктів і виявлення негативних наслідків реалізації цих проєктів для навколишнього середовища ;

4) обов'язковість одержання дозволу на будівництво нових і модернізацію діючих промислових об'єктів, що служать джерелом забруднення.

До найважливіших завдань управління в сфері охорони навколишнього середовища відносять й організацію своєчасного інформування, оповіщення і дій населення на випадок екологічних аварій.

В [10] розглянуті організаційно-правові основи й виділені адміністративно-правові інструменти попередження аварійного забруднення навколишнього середовища:

1) законодавчі й підзаконні акти по охороні праці;

2) система видачі дозволів на діяльність підприємств (у тому числі оцінка впливу на навколишнє середовище проєктів господарської діяльності й екологічний аудит);

3) планування землекористування;

4) планування на випадок надзвичайних ситуацій.

Аналізуючи основні напрямки природоохоронної діяльності, необхідно підкреслити, що, по-перше, методи природоохоронного регулювання є одним зі структурних елементів у загальній схемі екологічної політики будь-якої держави й, по-друге, для вирішення екологічних проблем по якому-небудь об'єкті навколишнього середовища (вода, повітря, ґрунт) або фактору, що впливає (хімічні речовини, радіоактивність, відходи й т.д.) одночасно застосовується комплекс мір і методів.

Наприклад, управління природоохоронною діяльністю в більшості розвинених країн має загальні підходи й тенденції, які можна звести до чотирьох взаємозалежних процесів [11]:

1) вироблення політики в національному (федеральному) масштабі;

2) розробка національних стандартів і процедур;

3) розробка правил і процедур, що ставляться до окремих регіонів;

4) впровадження (повсякденна робота державного регулюючого органа).

Практика попередження забруднення навколишнього середовища показує, що адміністративні й фінансово - економічні методи стимулювання взаємозалежні, тому що й ті, і інші широко опираються на природоохоронне законодавство. Сполучення адміністративних й економічних заходів характерно для всіх розвинених країн. У США, наприклад, саме сполучення економічних важелів й адміністративних мір дозволило домогтися поліпшення й підтримки на безпечному рівні якості повітря при одночасному збереженні індустріального росту [12]. А в Японії вирішальне значення мають адміністративні міри. Для цієї країни характерно переважне використання методів прямого адміністративного впливу, а не економічного як, наприклад, у західноєвропейських країнах [13].

В результаті розглянутих і проаналізованих тенденцій та методів управління природоохоронною діяльністю розвинених країн зроблено наступні висновки:

- виявлено основні критерії методів управління зниженням забруднення навколишнього середовища, що дозволяють визначити умови оптимального настроювання цих методів;
- визначено пріоритетність методів управління зниженням забруднення навколишнього середовища, виходячи з виділених природоохоронних функцій і виявлення повноти реалізації цих функцій розглянутими методами управління;
- розкрито залежності між елементами соціо-еколого-економічної системи при використанні різних методів управління природоохоронною діяльністю в розвинених країнах;
- оптимізована система керування природоохоронною діяльністю, що потребує введення нових завдань управління й структурування.
- запропоноване розвивати екологічне законодавство, прийняти комплексні закони, здатні об'єднати в одному документі регулюючі механізми природокористування.

Розумне, раціональне управління природоохоронною діяльністю, що дозволяє задовольняти життєві потреби людей у сполученні з охороною й відтворенням природного середовища, – це один із пріоритетів людської діяльності в ХХІ столітті.

Бібліографічний список:

1. Астафьева О.Е., Вишняков Я.Д., Новоселов А.Л. О возможности повышения эффективности управления природоохранной деятельностью. // Менеджмент в России и за рубежом, №6, — М.: ГУУ. — 2001.
2. Лукьянчиков Н.Н., Потравный И.М. Экономика и организация природопользования. — М.: Тройка, 2000.
3. Моткин Г.А. Основы экологического страхования. — М.: Наука, 1996.
4. Strategy for Environmental Protection and Rational Use of Natural Resources in ECE Member Countries Covering the Period up to the 'Year 2000 and Beyond. - Part I. - New York: UN, 1996. - 133 p.
5. Правовые проблемы экологии. - М., 2000. - С. 176.
6. Лисицын Е.Н. Экологическая политика США. - М.: Наука, 1999. - 161 с.
7. Азаров Г.И., Волков В.И. Природоохранная деятельность органов внутренних дел: Учебн. пособие. - М. . 1999. - 85 с
8. Лисицын Е.Н. Охрана природы в зарубежных странах - М.: Агропромиздат,. 1987. - 215 с.
9. Иванов О.В. Организация и методика природоохранной деятельности в Японии; Автореф. дис. к.э.н, - М., 2001. - 15 с.
10. Виноградова А.Е. Предупреждение и возмещение ущерба от аварийного загрязнения окружающей среды // Всес. конф. с участием зарубеж. учен. "Катастрофы и человечество", Суздаль, 11 - 15 февр, 1991: Тез. докл. - М., 1991, - С. 76 - 77.
11. Финдер С.Л. Основные принципы права окружающей среды США // Изв. вузов. Правоведение. - 1988. - N 5. - С. 80 - 88.
12. Handbook of Air Pollution Technology / Ed. S.Calvert, H.Englung. - N.Y., 2004. - P. 1033.
13. Yamazaki Fukuju. Налоги на автомобильный транспорт и их влияние на грузовой транспорт // Кайке кэнкю. - 2001. - Т. 71. - С. 82 - 91.

УДК 343.948

БОРДЮГОВ Л.Г., КРУПКА А.А. (НИИ Судебной экспертизы)

СУДЕБНАЯ ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА И ПРОФИЛАКТИКА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В УГОЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Показана актуальность вопросов развития судебной экологической экспертизы и создания концепции ее теории. Предложена схема судебной экологической экспертизы. Обоснована необходимость применения специальных знаний для экспертной профилактики экологических преступлений.

Показано актуальність питань розвитку судової екологічної експертизи та створення концепції її теорії. Запропоновано схему судової екологічної експертизи. Обґрунтовано необхідність використання спеціальних знань для експертної профілактики екологічних правопорушень.

The urgency of questions of development of judicial ecological examination and creation of the concept of its theory is shown. The circuit of judicial ecological examination is offered. Necessity of application of special knowledge for expert preventive maintenance of ecological crimes is proved.

Невиданный ранее научно-технический прогресс и экономический рост во многих странах, привел к формированию устойчивого экологического кризиса, который характерный наличием не только локальных, но и общеизвестных глобальных экологических проблем, ставящих под угрозу дальнейшее развитие цивилизации.